

speed of short-term, long-term memory along with increase of visual-spatial activities are admitted in the patients. The level of verbal and non-verbal thinking was moderately restored, the selective actualization of words from the memory, which are used by patients in their careers was improved.

The positive changes in psycho-emotional background, the positive dynamics in stabilizing emotional and volitional status of patients and improvement of self-assessment level in the group of patients by visible improvements in psychological and personal life are also described.

Key words: psychological propensity, panic attack, mental and emotional disorders, cardiovascular system, cognitive-memory disorders, improvement of quality of life.

Received January 11, 2015

Revised January 23, 2015

Accepted February 10, 2015

УДК 159.942.4-053.6

М.О. Курицина

mkurytsyna@gmail.com

Особливості взаємозв'язку професійних настанов та особистісної тривожності старшокласника

Kurytsyna M.O. Peculiarities of interrelation of professional guidelines and personal anxiety of senior high school students / M.O. Kurytsyna // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskiy Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D.Maksymenko, L.A.Onufrieva. – Issue 28. – Kamianets-Podilskiy : Aksioma, 2015. – P. 269–283.

М.О. Курицина. Особливості взаємозв'язку професійних настанов та особистісної тривожності старшокласника. У статті на основі аналізу психолого-педагогічної літератури вивчено підходи щодо проблеми професійних настанов у ранньому юнацькому віці. Встановлено, що професійна настанова виступає прагненням особистості отримати спеціальну підготовку, оволодіти професією, досягнути в ній успіху, певного соціального статусу; готовністю суб'єкта до виконання обов'язків, норм, функцій певної професійної ролі, що включає як позитивне ставлення до професійної діяльності, так і професійні уміння для здійснення цієї діяльності, та пов'язана з активним вибором завдань та моделюванням власної поведінки. Визначено, що основними типами професійних на-

становлень учнів старших класів виступають такі як нерішучість у професійному виборі, оптимізм стосовно професійного вибору, самооцінка можливостей професійного вибору та залежність у здійсненні професійного вибору.

Встановлено, що професійні настанови старшокласників характеризуються суперечливими тенденціями. Значній кількості учнів старших класів властиві недостатні рішучість і самостійність, занижена самооцінка професійного вибору.

На основі отриманих емпіричних даних дослідження взаємозв'язку професійних настанов учнів старших класів з їх тривожністю робиться висновок про те, що тривожність особистості старшокласника тісно пов'язана з його професійними настановами. Зокрема, високий рівень тривожності особистості юнака негативно позначається на його рішучості та оптимізові професійного вибору і пов'язаний із заниженою самооцінкою можливостей професійного вибору.

Ключові слова: професійні настанови, незалежність професійного вибору, самооцінка можливостей професійного вибору, оптимізм професійного вибору, рішучість професійного вибору, особистісна тривожність, професійне самовизначення, старшокласник, ранній юнацький вік.

М.А. Курицина. Особенности взаимосвязи профессиональных установок и личностной тревожности старшеклассника. В статье на основе анализа психолого-педагогической литературы изучено подходы к проблеме профессиональных установок в раннем юношеском возрасте. Определено, что профессиональная установка – это стремление личности получить специальную подготовку, овладеть профессией, достичь в ней успеха, определённого социального статуса; готовность субъекта к выполнению обязанностей, норм, функций определённой профессиональной роли, которая включает как положительное отношение к профессиональной деятельности, так и профессиональные умения для реализации этой деятельности, и связана с активным выбором заданий и моделированием собственного поведения. Определено, что основными типами профессиональных установок учеников старших классов есть нерешительность в профессиональном выборе, оптимизм профессионального выбора, самооценка возможностей профессионального выбора и зависимость в осуществлении профессионального выбора.

Установлено, что профессиональные установки старшеклассников характеризуются противоречивыми тенденциями. Значительной части учеников старших классов свойственны недостаточная решительность и самостоятельность, заниженная самооценка профессионального выбора.

На основе полученных эмпирических данных исследования взаимосвязи профессиональных установок учеников старших классов с их тревожностью делается вывод о том, что личностная тревожность старшеклассника взаимосвязана с его профессиональными установками. В

частности, високий рівень личностной тривожности юноши негативно сказується на его решительности и оптимизме профессионального выбора, и связан с заниженной самооценкой возможностей профессионального выбора.

Ключевые слова: профессиональные установки, независимость профессионального выбора, самооценка возможностей профессионального выбора, оптимизм профессионального выбора, решительность профессионального выбора, личностная тривожность, профессиональное самоопределение, старшекласник, ранний юношеский возраст.

Постановка проблеми. Одним із пріоритетних завдань системи освіти у сучасних умовах державотворення України є професійне самовизначення молоді, успішність вирішення якого визначає активність самоствердження, досягнення високого рівня професіоналізму в обраній сфері діяльності. Для професійного самовизначення особливо значущим є ранній юнацький вік, впродовж якого відбувається активне розмірковування над своїм майбутнім, придатністю до роботи у тій чи іншій сфері та попередній вибір майбутньої професії.

Професійному самовизначенню передують формування професійних настанов, що інтегрує в собі ціннісне ставлення до світу, отриманий досвід і визначає характер домінування різних стратегій у вирішенні завдань професійного самовизначення. Тому проблема розвитку професійних настанов у ранньому юнацькому віці потребує особливої уваги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження проблеми професійного самовизначення у ранньому юнацькому віці зроблено такими вченими як Л.І.Божович, В.І.Жуковською, Є.О.Клімовим, Л.О.Кравчук, І.В.Мерзляковим, В.А.Поляковим, О.Е.Попович, С.Ф.Фроловою, С.М.Чистяковою, П.А.Шавіром, С.В.Шибанковою та ін.

Професійне самовизначення – це багатовимірний і багатоступеневий процес, в якому відбувається виділення завдань суспільства і формування індивідуального стилю життя, частиною якого є професійна діяльність. Професійне самовизначення можна розглядати як серію завдань, які суспільство ставить перед особистістю, що формується, і які ця особистість повинна послідовно розв'язати впродовж певного періоду часу; як процес поетапного прийняття рішень, за допомогою яких індивід формує баланс між своїми перевагами і схильностями, з одного боку, і потребами існуючої системи суспільного розподілу праці, а з другого – як процес формування індивідуального стилю життя, частиною якого є професійна діяльність [6].

У загальному процесі професійного самовизначення М.С.Пряжніков виділяє чотири стадії:

- виникнення і формування професійних намірів і первинне орієнтування в різних сферах праці (старший шкільний вік);
- професійне навчання як освоєння вибраної професії;
- професійна адаптація, що характеризується формуванням індивідуального стилю діяльності і включенням в систему виробничих і соціальних відносин.

Самореалізація в праці (часткова або повна) – виконання тих очікувань, які пов'язані з професійною працею [12].

Професійне самовизначення є центром соціальної ситуації розвитку, що формує своєрідну внутрішню позицію у ранньому юнацькому віці, яка пов'язана зі зміною ставлення до майбутнього. Зверненість у майбутнє, побудова життєвих планів і перспектив – афективний центр життя юнацтва.

Самовизначення, як зазначає Л.І.Божович [1], є особистісним новоутворенням старшокласника, яке ґрунтується на стійких інтересах та прагненнях суб'єкта, що вже склалися; передбачає врахування власних можливостей і зовнішніх обставин; пов'язане зі світоглядом старшокласника, що формується, та з вибором професії.

Є.О.Клімов [5] також акцентує увагу на тому, що типовим для старшокласника є загострення потреби професійного самовизначення; вони стають спрямованими на професійне майбутнє, і ця спрямованість визначає усю систему взаємовідносин юнака з оточуючими ровесниками та дорослими.

Професійне самовизначення через призму готовності до вибору професії як стійку цілісну систему професійно важливих якостей особистості раннього юнацького віку (позитивне ставлення до майбутньої професії, наявність необхідних знань, умінь, навичок тощо) розглядає С.М.Чистякова [14].

Професійне самовизначення, як зазначає В.В.Болучевська [2], пов'язане із розвитком самосвідомості, включає формування системи ціннісних орієнтацій, моделювання власного майбутнього, побудову еталонів у вигляді ідеального образу професіонала. У структурі диспозицій особистості ціннісні орієнтації утворюють вищий рівень схильностей до певного сприйняття умов життя та поведінки у довгостроковій перспективі. Тому, як зауважує науковець, ціннісні орієнтації, а також настанови виступають детермінантами процесу професійного самовизначення. На думку Д.М.Узнадзе, «саме настанова суб'єкта визначає 90% успіху діяльності, яку він виконує» [13].

На взаємозв'язок професійного самовизначення та професійних настанов особистості вказує також Н.І. Кулик [8]. Автор розглядає професійні настанови як складові структури особистості, яка перебуває на стадії навчання певній професії або ж включена до професійної діяльності. Професійна настанова відповідає первинному процесу професійного самовизначення особистості, в основі якої лежать безпосередні мотиви вибору професійної діяльності [8].

Проблему професійних настанов у психолого-педагогічній літературі розглядали науковці: А.К. Маркова, Є.О. Клімов, В.Є. Клочко, І.М. Кондаков, К.М. Левітан, Е.С. Чугунова та ін. Дослідниками професійна настанова визначається в різних аспектах: прагненні отримати спеціальну підготовку, оволодіти професією, досягнути в ній успіху, певного соціального статусу (А.К. Маркова [10]); готовність суб'єкта до виконання обов'язків, норм, функцій певної професійної ролі, що включає як позитивне ставлення до професійної діяльності, так і професійні уміння для здійснення цієї діяльності (К.М. Левітан [9]), активний вибір завдань та згідно їх моделювання власної поведінки (І.М. Кондаков [7]).

Структурним компонентами професійних настанов науковці [4], [15] виділяють:

- *емоційний (сенситивний)* компонент, пов'язаний зі ставленням особистості до професії, що виявляє міру задоволеності спеціальністю і проявляється через низку переживань;
- *комунікативний* компонент, який полегшує або ускладнює розвиток системи ділових і міжособистісних зв'язків в процесі професійної взаємодії;
- *когнітивний* компонент, що виявляє відносно стійкі індивідуальні відмінності в особливостях пізнавальних процесів та виявляється в індивідуальних пізнавальних процесах і в оцінних думках про раціональні типи роботи;
- *мотиваційний* компонент пов'язаний з усвідомленням стимулів трудової діяльності, співвідношенням зовнішніх і внутрішніх чинників регуляції поведінки в умовах професійної діяльності;
- *практичний (поведінковий)* компонент демонструє ступінь пасивно – активного ставлення фахівця до професійних обов'язків, схильність особистості до реальних позитивних (або негативних) дій у власному мікросоціумі;
- *рефлексивний* компонент виступає як переведення одного виду активності в інший, стимулює саморегуляцію особис-

тості й означає прагнення до самопізнання, до осмислення й оцінки власних дій, вчинків; відображає як реальну ситуацію, так і уявлення про неї (наприклад, еталонну), а також прогнозує власну поведінку та поведінку інших людей [4].

О.В.Парфьонова професійні настанови розглядає як структурні складові професійної спрямованості особистості та виділяє наступні її види: учбово-професійні (системне мотиваційно-сміслові утворення, яке виявляється у готовності особистості сприймати, оцінювати та професійно інтерпретувати умови учбової діяльності та діяти в них відповідним чином), діяльнісні (орієнтації, загальні стратегії поведінки у процесі професійного становлення), соціально-психологічні (готовність особистості до певного соціального реагування на етапі професійної підготовки, яка формується в діяльності та визначає характер її перебігу) [11].

І.М.Кондаков [7] виокремлює наступні типи професійних настанов підлітків та юнаків:

- нерішучість професійного вибору – нерішучість, невпевненість, труднощі щодо початку діяльності, відсутність чітких уявлень і критеріїв, що стосуються професійного розвитку, самовдосконалення, недостатня поінформованість про світ професій;
- раціоналізм професійного вибору – ґрунтовність, раціоналізм, розсудливість, готовність діяти згідно визначеного плану, після виважених розмірковувань, неімпульсивність щодо питань професійного вибору;
- оптимізм стосовно професійного майбутнього – пов'язаний з ідеалізацією, юнацьким максималізмом, почуттям власної обраності, переконаністю, що абсолютно усі проблеми можуть бути дуже легко вирішені;
- висока самооцінка професійного вибору – завищена самооцінка, віра у власні сили та здібності, надмірна довіра власним суб'єктивним переживанням, враженням, наполегливість і готовність до подолання труднощів;
- залежність професійного вибору – несамостійність, підвищена навіюваність, залежність від інших, соціальна незрілість у питаннях майбутньої професійної діяльності [7].

Положення І.М.Кондакова щодо типів професійних настанов буде використовуватись нами на етапі емпіричного дослідження як таке, що узагальнює підходи до визначення типів професійних настанов у ранньому юнацькому віці.

Водночас, аналіз психолого-педагогічної літератури виявив відсутність спеціальних досліджень професійних настанов у ранньому юнацькому віці.

Мета статті – висвітлення результатів експериментального дослідження особливостей прояву типів професійних настанов старшокласника та їх взаємозв'язку з його особистісною тривожністю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Із метою виявлення особливостей прояву типів професійних настанов у ранньому юнацькому віці ми використали «Опитувальник професійних настанов» І.М.Кондакова [7]. Зазначена методика дозволяє охарактеризувати професійні настанови учнів старших класів за такими факторами (типами настановлень) як нерішучість у професійному виборі, раціоналізм, оптимізм стосовно професійного вибору, самооцінка можливостей та залежність у здійсненні професійного вибору згідно високого, середнього та низького рівнів.

У дослідженні взяли участь 150 учнів старших класів загальноосвітніх шкіл м. Києва.

Отримані результати проведеного дослідження демонструють, що більшість опитуваних старшокласників (62,5%) (табл. 1) виявляють рішучість і впевненість у здійсненні професійного вибору. Відносно невелика кількість юнаків (12,5%) має високий рівень нерішучості у професійному виборі, що супроводжується відсутністю чітких уявлень і критеріїв стосовно професійного розвитку, поганою інформованістю про світ професій. Решта ж 25,0% опитуваних старшокласників виявляють середній рівень нерішучості у виборі професії.

Таблиця 1

Особливості вияву професійних настанов у ранньому юнацькому віці

Типи професійних настанов	Рівні прояву професійних настанов (у %)		
	Високий	Середній	Низький
Нерішучість професійного вибору	12,5	25,0	62,5
Раціоналізм професійного вибору	30,0	47,5	25,0
Реалістичність настанов щодо професійного вибору (оптимізм)	27,5	35,0	37,5
Самооцінка можливостей професійного вибору	30,0	42,5	27,5
Залежність у здійсненні професійного вибору	7,5	30,0	62,5

Аналіз отриманих даних засвідчує, що лише 30,0% досліджуваних учнів старших класів виявляє високий рівень раціоналізму професійного вибору. Таким учням властиві ґрунтовність, раціоналізм, розсудливість, готовність діяти за планом у питаннях вибору майбутньої професії. Більшості ж опитуваних юнаків властиві середній (47,5%) та низький (25%) рівні раціоналізму, які характеризуються, відповідно, ситуативністю або переважанням імпульсивного та необґрунтованого ставлення до питань професійного визначення.

Реалістичні настанови стосовно професійного вибору демонструє 37,5% опитуваних старшокласників. Більшість учнів виявляють середній (35,0%) та високий (27,5%) рівні оптимізму стосовно професійного вибору. Зокрема високий рівень зазначеного фактора пов'язаний з ідеалізацією, «юнацьким максималізмом», відчуттям власної обраності, з упевненістю в тому, що всі проблеми можна легко вирішити.

Високий рівень самооцінки професійного вибору як типу професійних настановлень виявляє 30,0% досліджуваних учнів старших класів. Відповідно таким респондентам властиві завищена самооцінка, віра у власні сили та здібності, надмірна довіра до власних суб'єктивних вражень, завзятість і готовність до подолання труднощів. Середній рівень самооцінки мають 42,5% старшокласників та значна кількість досліджуваних (27,5%) виявляють занижену самооцінку.

Більшість учнів старших класів (62,5%) вважають себе незалежними і самостійними у здійсненні професійного вибору. Водночас значна кількість досліджуваних старшокласників виявляють середній (30,0%) та високий (7,5%) показники залежності у професійному виборі, які пов'язані, відповідно, із ситуативністю або домінуванням несамотійності, податливості, залежності від інших у питаннях професійного вибору.

Отже, професійні настанови старшокласників характеризуються суперечливими тенденціями. Учням старших класів здебільшого властиві рішучість, впевненість, самостійність професійного вибору, що водночас супроводжуються імпульсивним та необґрунтованим ставленням до питань професійного вибору, надмірним оптимізмом щодо майбутньої професії. Виявлені суперечливі особливості прояву типів професійних настановлень зумовлюють пошук шляхів оптимізації формування професійних настановлень в учнів раннього юнацького віку в навчально-виховному процесі, однак розв'язання цього завдання вимагає вивчення чинників їх розвитку, вплив на які, на нашу думку,

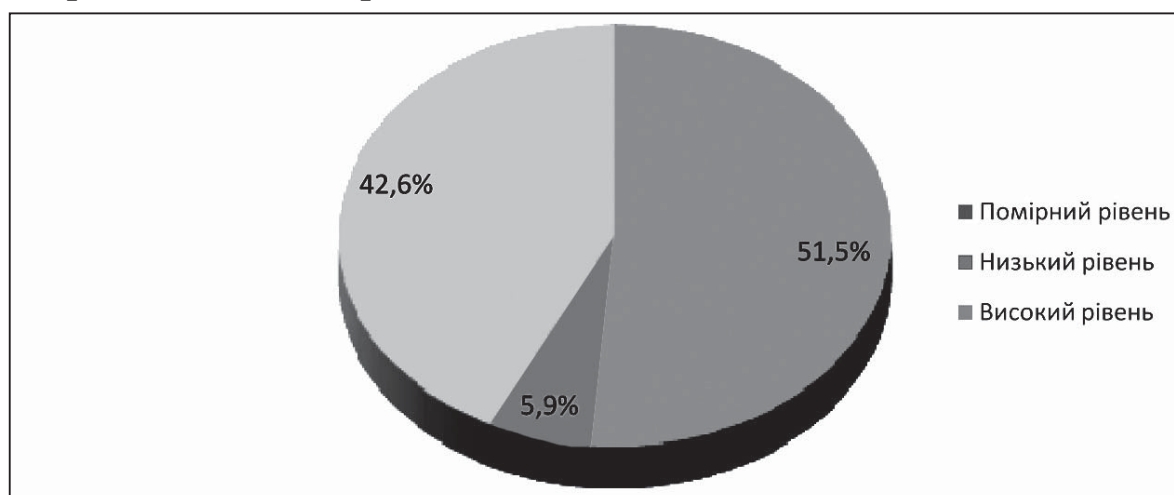

сприятиме оптимізації та гармонізації рівнів професійних настановлень.

І.А.Ясточкіна [16] зазначає, що самоствавлення юнака, його самооцінка, ставлення до власного майбутнього перебувають у тісному взаємозв'язку із його особистісною тривожністю: юнаків із низькою самооцінкою характеризує високий рівень тривожності, що спричинює надмірну залежність від інших, несамостійність, боязкість, замкнутість, перекручене сприйняття оточуючого. Також, за результатами досліджень науковця, високотривожним юнакам власне майбутнє видається нечітким, невизначеним, вони низько оцінюють власний потенціал, ухиляються від вирішення проблем, які постають перед ними, і зокрема у питаннях професійного самовизначення. Вищевикладені положення і стали підґрунтям для зробленого нами припущення про те, що професійні настанови юнака пов'язані з проявами його особистісної тривожності.

Для дослідження рівня особистісної тривожності юнаків ми використали шкалу самооцінки та оцінки тривожності Ч. Спілбергера, Ю. Ханіна [3], яка містить 20 запитань-суджень, на кожне з яких можливі чотири відповіді – майже ніколи іноді, часто, майже завжди. Особистісна тривожність згідно опрацювання результатів показників визначається в межах низького, помірного та високого рівнів.

Отримані результати дослідження особистісної тривожності старшокласників представлені на Рис. 1.

Рис. 1. Рівні особистісної тривожності старшокласника

Результати проведеного дослідження засвідчили, що помірний рівень особистісної тривожності виявляють майже половина старшокласників (51,5%). Низький рівень особистісної тривожності має незначна кількість учнів старших класів (5,9%), тоді

як проявами високого рівня особистісної тривожності характеризуються 42,6% юнаків. Як зазначає І.А.Ясточкіна [16], юнаків із низьким рівнем особистісної тривожності вирізняє достатній самоконтроль, самодисципліна, адекватні вимоги до себе. У стосунках з іншими такі юнаки ініціативні, вільно відстоюють власну життєву позицію, рішучі в діях і вчинках, налаштовані на успіх, позитивно сприймають зміни у житті. Водночас, низький рівень особистісної тривожності може свідчити про наявність, так званої, «прихованої тривожності» або «неадекватного спокою».

Помірний рівень особистісної тривожності старшокласників проявляється у переживаннях напруження, настороженості, часткового дискомфорту залежно від особистісного сприйняття та оцінки. Юнаки адекватно оцінюють себе та свої можливості. У стосунках з іншими можливі конфліктні ситуації, проте провідною є стратегія взаємодії або пошук компромісу. Такий рівень не несе в собі ознак загрози, має адаптивне значення.

Юнаки з високою особистісною тривожністю характеризуються переживаннями емоційного дискомфорту, незадоволеності собою та своїм життям, почуттями невпевненості, сором'язливості, скутості у стосунках, їм важко усвідомлювати свої справжні емоційні стани. У поведінці орієнтовані на думку оточення, відчувають страх перед критикою та негативною оцінкою зовні [16].

Для дослідження характеру залежності між показниками професійних настанов старшокласників з їх особистісною тривожністю нами був використаний ранговий коефіцієнт кореляції r -Спірмена.

Розглянемо детальніше виявлені залежності між показниками професійних настанов та особистісної тривожності учнів старших класів.

Так, коефіцієнт кореляції між показниками нерішучості професійного вибору як типом професійних настанов старшокласників та показниками їх особистісної тривожності становить $r=0,29$. Вказане значення коефіцієнта статистично достовірне з імовірністю похибки $p=0,05$. Причому, з огляду на додатне значення емпіричного коефіцієнта, можна стверджувати, що чим вищий рівень особистісної тривожності, тим вищий рівень нерішучості у здійсненні професійного вибору виявляють юнаки, та навпаки.

Також встановлено кореляційний зв'язок між показниками оптимізму щодо професійного вибору як типу професійних на-

станов та показниками особистісної тривожності старшокласників ($r=-0,21$, при $p=0,08$) на рівні статистичної тенденції. З огляду на від'ємне значення емпіричного коефіцієнта можна стверджувати, що чим вищий рівень особистісної тривожності, тим нижчий рівень оптимізму відносно професійного вибору мають юнаки. Отже, відсутність ідеалізації, «юнацького максималізму» у процесі прийняття рішень щодо питань майбутньої професії, відсутність відчуття власної обраності та впевненості, що абсолютно усі проблеми дуже легко вирішуються, супроводжуються у старшокласників підвищеним рівнем особистісної тривожності.

Коефіцієнт кореляції між показниками високої самооцінки можливостей професійного вибору як типу професійних настанов та показниками особистісної тривожності становить $r=-0,21$. Вказане значення коефіцієнта значуще на рівні статистичної тенденції з імовірністю похибки $p \leq 0,1$. З огляду на від'ємне значення емпіричного коефіцієнта, можна стверджувати, що чим вищий рівень особистісної тривожності, тим нижчий рівень самооцінки можливостей у здійсненні професійного вибору виявляють старшокласники.

Висновки. Професійна настанова виступає прагненням особистості отримати спеціальну підготовку, оволодіти професією, досягнути в ній успіху, певного соціального статусу; готовністю суб'єкта до виконання обов'язків, норм, функцій певної професійної ролі, що включає як позитивне ставлення до професійної діяльності, так і професійні уміння для здійснення цієї діяльності, пов'язана з активним вибором завдань та згідно їх моделюванням власної поведінки.

Формування професійних настанов передуює професійному самовизначенню в ранньому юнацькому віці. Основними типами професійних настановлень учнів старших класів виступають такі: нерішучість у професійному виборі, оптимізм стосовно професійного вибору, самооцінка та залежність у здійсненні професійного вибору.

Професійні настанови старшокласників характеризуються суперечливими тенденціями. Значній кількості учнів старших класів властиві недостатні рішучість та самостійність, занижена самооцінка професійного вибору.

Професійні настанови старшокласника, зокрема такі її типи як нерішучість, оптимізм, висока самооцінка професійного вибору, тісно пов'язані з особистісною тривожністю юнака. Так, висока особистісна тривожність визначає нерішучість профе-

сійного вибору, що супроводжується невпевненістю, відсутністю чітких уявлень і критеріїв стосовно професійного розвитку, поганою поінформованістю про світ професій; низький рівень оптимізму професійного вибору, з яким пов'язані відсутність ідеалізації у процесі прийняття рішень, реалістичний погляд щодо питань майбутньої професії, переконаність, що вирішення проблем на цьому шляху потребує великих зусиль; низьку самооцінку можливостей професійного вибору, якій властиві невіра у власні сили та здібності, відсутність завзятості та готовності долати труднощі. Це дає підстави розглядати особистісну тривожність старшокласника одним із чинників формування його професійних настанов.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у вивченні взаємозв'язку професійних настанов учнів старших класів із іншими їх особистісними характеристиками. Подальшого вивчення потребують питання щодо гендерних відмінностей професійних настанов у ранньому юнацькому віці.

Список використаних джерел

1. Божович Л.И. Этапы формирования личности в онтогенезе / Л.И. Божович // Вопросы психологии. – 1979. – №4. – С. 23–33.
2. Болучевская В.В. Ценностные ориентации и социально-психологические установки будущих специалистов помогающих профессий в процессе их профессионального самоопределения / В.В.Болучевская // Медицинская психология : электр. научн. журнал. – 2010. – №3 // Режим доступа: http://www.medpsy.ru/mprj/archiv_global/2010_3_4/nomer/nomer05.php
3. Загальна психологія: практикум : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. В. Волошина, Л. В. Долинська, С. О. Ставицька, О. В. Темрук. – К. : Каравела, 2005. – 280 с.
4. Климов Е.А. Психология профессионала / Е.А.Климов. – М. : ИПП, 1996. – 400 с.
5. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения / Е.А.Климов. – М. : Академия, 2004. – 304 с.
6. Кон И.С. Психология ранней юности: Книга для учителя / И. С. Кон. – М. : Просвещение, 1989. – 245 с.
7. Кондаков И.М. Диагностика профессиональных установок подростков / И.М.Кондаков // Вопросы психологии. – №2. – 1997. – С. 122 – 130.
8. Кулик Н.І. Професійно-орієнтована установка підлітка як системоутворюючий фактор готовності до професійного са-

- мовизначення / Н. І. Кулик // Педагогічний процес: теорія і практика : зб. наук. пр. Вип. 2 / Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, Благодійний фонд ім. Антона Макаренка ; [голов. ред. Світлана Сисоєва ; редкол.: Людмила Хоружа та ін.]. – Київ : Едельвейс, 2012. – 224 с. – С. 204–211.
9. Левитан К.М. Профессиональное развитие личности педагога в послевузовский период : Дис. доктора пед. наук : 13.00.01 / К.М. Левитан. – Екатеринбург, 1993. – 393 с.
  10. Маркова А.К. Психология профессионализма / А.К.Маркова. – М., 1996. – 309 с.
  11. Парфенова Е.В. Формирование и развитие профессиональных установок как компонента профессиональной направленности будущего специалиста : автореф. дис... канд. психол. наук : 19.00.07. / Елена Владимировна Парфенова. – М., 2012. – 21 с.
  12. Пряжников Н.С. Профессиональное самоопределение в культурно-исторической перспективе / Н.С.Пряжников // Вопросы психологии. – 1996. – №1. – С.64.
  13. Узнадзе Д.Н. Общая психология / Д.Н. Узнадзе / Под ред. И.В. Имедадзе. – М. : Смысл, 2004. – 413 с.
  14. Чистякова С.Н. Образовательно-профессиональное самоопределение / С.Н.Чистякова, Н.Ф.Родичев. – М.: Педагогический университет, 2007. – 150 с.
  15. Чугунова Э.С. К вопросу о структуре социально-психологических установок в системе формирования социогенных потребностей / Э.С. Чугунова, В.С. Дудченко // Проблемы формирования социогенных потребностей. – Тбилиси, 1974. – С. 113–119.
  16. Ясточкіна І. А. Психологічні чинники виникнення та корекція особистісної тривожності у ранньому юнацькому віці: автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / І. А. Ясточкіна; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2011. – 20 с.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Bozhovich L.I. Etapy formirovaniya lichnosti v ontogeneze / L.I. Bozhovich // Voprosy psihologii. – 1979. – №4. – S. 23–33.
2. Boluchevskaya V.V. Tsennostnyie orientatsii i sotsialno-psihologicheskie ustanovki buduschih spetsialistov pomagayuschih professiy v protsesse ih professionalnogo samoopredeleniya / V.V.Boluchevskaya // Meditsinskaya psihologiya : elektr. nauchn. zhurnal. – 2010. – №3. // Rezhim dostupa:

http://www.medpsy.ru/mprj/archiv_global/2010_3_4/nomer/nomer05.php

3. Zagalna psihologiya: praktikum : navch. poslb. dlya stud. visch. navch. zakl. / V. V. Voloshina, L. V. Dolinska, S. O. Stavitska, O. V. Temruk. – K. : Karavela, 2005. – 280 s.
4. Klimov E.A. Psihologiya professionala / E.A.Klimov. – M. : IPP, 1996. – 400 s.
5. Klimov E.A. Psihologiya professionalnogo samoopredeleniya. / E.A.Klimov. – M. : Akademiya, 2004. – 304 s.
6. Kon I.S. Psihologiya ranney yunosti: Kniga dlya uchitelya / I. S. Kon. – M. : Prosveschenie, 1989.
7. Kondakov I.M. Diagnostika professionalnykh ustanovok podrostkov / I.M.Kondakov // Voprosyi psihologii. – №2. – 1997. – S.122–130.
8. Kuly'k N.I. Profesijno-oriyentovana ustanovka pidlitka yak sy'stemoutvoryuyuchy'j faktor gotovnosti do profesijnogo samovy'znachennya / N. I. Kuly'k. // Pedagogichny'j proces: teoriya i prakty'ka : zb. nauk. pr. Vy'p. 2 / Ky'yiv. un-t im. Bory'sa Grinchenka, Blagodijny'j fond im. Antona Makarenka; [golov. red. Svitlana Sy'soyeva ; redkol.: Lyudmy'la Xoruzha ta in.]. – Ky'yiv : Edel'vejs, 2012. – 224 s. – S. 204 – 211.
9. Levitan K.M. Professionalnoe razvitie lichnosti pedagoga v poslevuzovskiy period : Dis. doktora ped. nauk : 13.00.01 / K.M.Levitan. – Ekaterinburg, 1993. – 393 s.
10. Markova A.K. Psihologiya professionalizma / A.K.Markova. – M., 1996. – 309 s.
11. Parfenova E.V. Formirovanie i razvitie professionalnykh ustanovok kak komponenta professionalnoy napravlenosti buduschego spetsialista : avtoref. dis... kand. psihol. nauk : 19.00.07. / Parfenova Elena Vladimirovna. – M., 2012. – 21 s.
12. Pryazhnikov N.S. Professionalnoe samoopredelenie v kulturno-istoricheskoy perspektive / N.S.Pryazhnikov // Voprosyi psihologii, 1996. – №1. – S.64.
13. Uznadze D.N. Obschaya psihologiya / D.N. Uznadze / Pod red. I.V. Imedadze. – M.: Smyisl, 2004. – 413 s.
14. Chistyakova S.N. Obrazovatelno-professionalnoe samoopredelenie / S.N.Chistyakova, N.F.Rodichev. – M. : Pedagogicheskij universitet, 2007. – 150 s.
15. Chugunova E.S. K voprosu o strukture sotsialno-psihologicheskikh ustanovok v sisteme formirovaniya sotsiogennykh potrebnostey / E.S. Chugunova, B.C. Dudchenko // Problemyi

formirovaniya sotsiogenyih potrebnostey. – Tbilisi, 1974. – S. 113–119.

16. Yastochkina I. A. Psihologichni chinniki viniknennya ta korektsiya osobistisnoyi trivozhnosti u rannomu yunatskomu vitsi: avtoref. dis. ... kand. psihol. nauk : 19.00.07 / I.A. Yastochkina ; Nats. ped. un-t Im. M.P. Dragomanova. – K., 2011. – 20 s.

M.O. Kurytsyna. Peculiarities of interrelation of professional guidelines and personal anxiety of senior high school students. The article deals with approaches to the problem of professional guidelines in adolescence period studied on the basis of analysis of psychological and educational literature. It was found that professional guideline forms the desire of the individual to get specialized education, master profession, and achieve a certain social status and success in it; readiness of the individual to performance of duties, rules, functions of a certain professional role, including both positive attitude to professional activity and professional skills for this activity, as well as related to the active choice of tasks and their own behavior modeling. It was determined that the main types of professional guidelines of senior high school students are hesitancy in professional choice, optimism regarding professional choice, self-evaluation of professional choice opportunities and dependence in carrying out the professional choice.

It was found that professional guidelines of senior high school students are characterized by contradictory tendencies. Insufficient determination and independence, low self-esteem of professional choice are inherent to a large number of senior high school students.

Based on the obtained empirical data of research of interrelation of professional guidelines of senior high school students with their personal anxiety, a conclusion was made that personal anxiety of senior high school students is closely connected with their professional guidelines. Specifically, high level of personal anxiety of a young man negatively affects his determination and optimism of professional choice and is associated with low self-esteem of opportunities for professional choice.

Keywords: professional guideline, professional independence of choice, self-assessment of opportunities for professional choice, professional choice optimism, determination of professional choice, personal anxiety, professional identity, senior high school student, adolescence period.

Received January 10, 2015

Revised January 28, 2015

Accepted February 19, 2015